

A vers legyen velünk!

Turczai István áthal(l)ásai

Jelképes értelmű vagy nagyon is tudatos pályaépítésre valló tény, hogy Turczai István *Áthalások* című verseskötete éppen 2007-ben, tehát a költő 50. születésnapjának évében jelenik meg. A szerző kerek évfordulójának alkalmát használja fel arra, hogy korábbi gyakorlatától némiképp eltérő módon, ezúttal minden külön megválasztott téma vagy költői tárgy áttétele nélkül, közvetlenül tegyen hitet a számára legfontosabb dolog, a költészeti hagyománytörténet, mindenekelőtt a magyar költészeti hagyománytörténet, mai körülmények között is lehetségesnek és szükségesnek tartott vállalása és folytathatósága mellett. Természetesen pontosan 50 verset válogat kötetébe, s az 50 verssel 50, számára leginkább fontos, nemrég elhunyt vagy ma már klasszikusnak számító költőt és verset idéz meg s azok verssorait, versrészeit lényegíti át, formálja saját képére és alakítja saját verssé. Megidézi s mintegy költői személyisége és személyessége részévé avatja az áhitattal csodált nagy költő elődöket (Hajnal Annát, Kormos Istvánt, Szabó Lőrincet, Tamkó Sirató Károlyt, Vas Istvánt, Weöres Sándort, Zelk Zoltánt), a mesterként tisztelt barátokat (Bella Istvánt, Csorba Győzöt, **Eörsi Istvánt**, Faludy Györgyöt, Hernádi Gyulát, Mészöly Miklóst, Petri Györgyöt, Somlyó Györgyöt, Timár Györgyöt) és a tragikusan korán eltávozott kortársakat (Baka Istvánt, Bakucz Józsefet, Fodor Andrást, Hervay Gizellát, Parancs Jánost, Pinczési Juditot, Simonyi Imrét, Szilágyi Domokost, Sziveri Jánost). A megidézett névsor feléneke számbavétele is elegendő, hogy lássuk, itt valóban nem egyszerűen az elődök, a mesterek vagy a barátok előtti valamiféle hommage-szerű tisztelgésről vagy visszaemlékezésről van szó, nem is az ő költészetük utánérzéséről vagy pastiche-szerű utánaalakításáról s legfőképpen nem holmi irányzatos, a másfajta izlés- és versvilágot kirekesztő költői elfogultságról és elfogódottságról, hanem annál a versek írója számára sokkal fontosabbról. A kötet első olvasói, a fülszöveg írói jó érzékkel azonnal észreveszik és jelzik ezt a distanciát. Réz Pál a következőképpen határolja el és határozza meg az *Áthalások* verseinek lehetséges műfaját: „Ezek a versek nem hommage-ok, nem is pastiche-ok, irodalmi karikatúrák, vagy ahogyan Karinthy óta nevezzük őket, *ígyirtokti*-k. Turczai István szándéka az, hogy áthalásaiban mintegy

továbbgondolja, továbbszínezza egy nagy előd vagy egy kortárs magyar költő világát, és a maga eszköze, lehetőségei, vérmérséklete segítségével hozza közelebb az olvasóhoz – mindenekelőtt persze önmagához.” A kötet szerkesztője, Tarján Tamás ennek a személyes és egyedi műformának a párbeszéd jellegét emeli ki: „Éppen ötven megszólító a kötet ötven megszólítottja. Az *Áthalások* eleven kódalakjai mind más- más hangon üzennek onnan – ide, ám a ruganyos formájú, de mindig félrímes Turczi-vers a karcosabb $x - x$ és a zengőbb $a - a$ sorokban nem is poétákat, hanem költeményeket von párbeszédbe, melyek a dölt betűs szavakkal adnak életjelet magukról. Vers nem hal meg, csak átalakul. Másik verssé, mely maga is állandó mozgás, alakulás. Áthalás. Élő, élő szöveg.” A kötethez illesztett kísérő esszé szerzője, Kulcsár Szabó Ernő a költő eredendő céljára, a szokásos hommage-ok, pastiche-ok meghaladásának nagyobb távlatú okára tapint rá: „Ha valóban »a magyar vers a nyolcadik csoda«, ahogy Turczi István írja, akkor az *Áthalások* annak szép és ritka példájaként is olvasható, miért lesz a versek szűkebb évadján is mindig költemény, mely tud saját eredetéről s ezért a forrásokhoz hordja vissza a kincseket.” Igen, erről van szó. Természetesen lehet ezeket a verseket költői tisztelgésnek, személyes irodalomtörténetként vagy lírai naplóként olvasni, lehet korábbi művek dekonstrukciós disszeminálásának vagy a posztmodern intertextualitás mintapéldájának tekinteni. Még a műfajuk is nagy valószínűséggel meghatározható. Turczi István ebben a pálya szempontjából kulcsfontosságú könyvében a magyar költői hagyományban meglehetősen ritka műfaji keretet alkalmaz; a palimpszeszt műfaját valósítja meg. A magyar költészettörténetben a palimpszeszt kivételes példájaként Weöres Sándor *Negyedik szimfóniáját*, Orbán Ottó *A költészet hatalma* és Kovács András Ferenc *Saltus Hungaricus* című kötetének verseit vagy legutóbbi példaként a Turczi-költészet egyik legjobb ismerőjének, Bodor Bélának a kötetét (*Codex Rescriptus. Palimpszeszt könyve*, Animus, Bp., 2008) szokás emlegetni. A palimpszeszt előfordulása olyannyira ritka, hogy a különféle irodalomelméleti kézikönyvek vagy lexikonok rendre el is tekintenek az említésétől vagy meghatározásától. A legpontosabb leírását talán Margócsy István adja, éppen Bodor Béla kötetéről írott recenziójában („*Minden csak átírt*”, *ÉS*, 2008. aug. 15.): „...palimpszesztnek a kultúrtörténet az olyan régi kódexlapokat mondja, melyekről levakarták a hajdani írást avégett, hogy az új művek leírásának számára teremtsenek helyet, ám mivel az eltüntetési manőver tökéletlenül sikerült, az új alól, ha nehezen is, elolvasható a régi szöveg is, a kíváncsi olvasó abban is élvezkedhet, ahogy a két szövegnek aktuális egybeesését vagy különbözőzését észreveszi, egymásra vonatkoztatja vagy csak egymás mellett élni és hatni hagyja.”

Turczy eljárása meg is felel ennek a műfaji alapkövetelménynek, de jelentős mértékben el is tér attól. Az olvasó az esetben is „élvezkedhet” azon, hogy miképpen válik a régi szöveg új szöveggé, a régi minőség miként vált át új minőségre. Ő azonban nem a költői hagyomány különféle jól ismert versrészeiből gyúr össze, hoz létre új versegységet. Nála egy vers előzménye a megidézett egy költő többnyire egy versének részlete, s az előzmény ismerete szükségképpen nem is a feltétele a vers megértésének vagy élvezetének. Dőlt betűvel készségesen jelzi is, hogy mi az, ami átvétel s mi az, ami saját szöveg, mi az, amitől elrugaszkodik verse megformálása során s hogy ez az elrugaszkodás mit eredményez. Elsősorban nem az olvasó irodalomtörténeti jártasságára, olvasottságára vagy asszociációs készségére tart tehát igényt, hanem valóban egyfajta lírai párbeszédben, a vers megszületésében és megszületésében való aktív részvételére számít. Nem a megidézett költő alakjára vagy a megidézett vers és az attól való eltérés érzékelésére helyezi a hangsúlyt. Ez esetben is megszokott és jól bevált eljárás módját alkalmazza. Konkrét dologból (ezúttal legtöbbször valamilyen más költőtől és versből származó részletből) indul ki, majd azt egyszerre általánosítja és személyessé is teszi, végül a kettőt észrevétlenül egymásra vetíti és összegezi.

Lássunk két szemléletes példát a kötet verssszerveződésének két alaptípusára! Az első legyen egy háromszakaszos vers, mely pontosan mutatja a versépités háromfázisosságát és kettős fordulatát. Ez a *Száz év Zekl* című, négy részből álló vers első darabja. Íme:

(Alkonyhalász)

Mert nincs feltámadás. *Vissza a fényre
kúszni hiába. A korai sötétség, mint a pára,
lassan és szítálva méri a sorsot, mielőtt
rászáll Apollinaire egyszárnyú madarára.*

*A ki tudja milyen színű adventi homályban
láztáblák, katéterek, tűszúrások közt is érzed,
a csendélettel felérő klinikai halál jogán
mint válik teljesebbé minden apró részlet.*

*Gúvadt szemek friss csillogása: révésként
üdvözölni egyenként közeledő, távolodó arcokat...
Egy csobbanás, két csobbanás, kihúny a lámpás
– mintha ladikon jönne az alkonyat.*

Az indítás rögtön a megidézett költőtől vett idézet és az annak nyomán megfogalmazott, két versmondatonyi gondolat. A második versszak ennek a gondolatnak a nagyon is személyes élményből táplálkozó általánosítása. A befejezés pedig e személyességnek és általánosításnak a „visszakötése”, újabb idézettel, az indító vershelyezethez.

A másik példa és verstípus legyen a *Bédekker (Pozsonyi séták Somlyó Györggyel)* című, háromtétéles ciklus utolsó darabja, mely közvetlenül a kötet egészének alapvető tematikájához, a költéshez, a költészethez kapcsolódik. Itt is egy idézet az indítás és annak magyarázata vagy magyarázatkísérlete, kérdőjellel és felkiáltójellel egyszerre zárva és nyitva hagyva. A középső rész ezúttal két külön versszakra bontja az általánosítást és a személyessé tételt. Az utolsó versszak most azt a megoldást alkalmazza, hogy vegyíti, egyenrangú versrészletként kezeli a saját szöveget és az úgynevezett vendégszöveget.

(este, - meditativo)

A műfajok is halandók. *Ballada, szonett, eposz és más ének – ritka későújkori lelet. Könyvsírból kikapart nekrofil élvezet. Nem lehet, hogy már csak így lehet?!*

Ha dögszagú és csúf is, konnotál; olajozza régi konvenciók szósza. Ha nincs értelme, szépsége van – így lesz teljes a calamitas gloriosa.

Elfáradtál. A Grünstübl előtt álltunk, anno lírikusok daloltak, írtak, ittak itt. Kapásborok mellett Hölderlint idéztük: „de ami megmarad, azt a költők teremtik”.

Semmi nem ugyanaz, ami egykor más volt. Szirmahullató valóság ez, nem közöny. Minden múltvást közeledik. Te is úgy mentél el, mint aki már régóta jön.

Az olvasó szinte észre sem veszi, s egy alkotói folyamat aktív részesévé válik; újra és újra rácsodálkozhat az újabb és újabb Turczi-vers megszületésére. Egy nagyon lényeges „dologban” azonban mégis különbözik ez az eljárás mód a korábbiaktól. A „dolog” tétjében. A tét nagyságában és nagyon is személyes jellegében. Az *Athalások* kötet verseit lehet kü-

lön-külön is értelmezni és jellemezni, de így, összességükben mégis valami többet, többletet jelentenek; túlmutatnak önmagukon. Szó sincs itt már a korábbi kötetekben jellemzőnek mondható strukturálás és destrukturalás, konstruálás és dekonstrukturalás, szintetizálás és fragmentálás kettősségéről. Ez esetben az egyetlen cél egyetlen határozott gesztus meg-, illetve felmutatása. S ez az alapvető cél nem kevesebb, mint talán a költő életének és költészetének a leglényege: a költészet szeretete és megszerettetésének hite. Az *áthalások* kötet összességében és a pálya egészét tekintve a legnyíltabb vallomás, hitvallás, patetikusabban fogalmazva: *confessio*.

Az *Áthalások* kötet megjelenése óta tudható és bizonyosság az is, hogy Turczi Istvánnak voltaképpen egyetlen kizárólagos témája van; Turczi István, a költő, a lapszerkesztő, a könyvkiadó, az irodalomszervező, a menedzser számára egyetlen dolog az igazán fontos, de az valóban mindennél fontosabb. A költészet, vagyis a vers megszületése. Pontosabban: a költői személyiségnek és a vers megalkotásának a viszonya és eredményessége. Ebből a szempontból másodlagos, hogy – korábbi jellemző témáit vagy költői tárgyait sorolva – e viszony tárgya vagy témája valamely valós vagy fikciós történelmi alak, esemény vagy helyszín, valamely valós vagy fikciós férfi-nő viszony, szerelmi együttlét, valamely valóságban is létrejött vagy csak olvasmányélmény révén megvalósuló irodalmi találkozás. Mindegy, hogy mindennek a megjelenési vagy a megvalósulási formája egyetlen vers, ciklus vagy teljes kötet, mindegy, hogy folyóirat, könyvkiadás vagy rendezvény. Valójában az is mindegy, hogy mindez milyen irodalomtörténeti korszakhoz, irodalomelméleti irányzathoz vagy filozófiai felfogáshoz köthető. Ezek a szempontok egy ízig-vérig költő számára másodlagosak. Egy a lényeg: a költészetnek mai feltételek között is életben kell maradnia. Jó versnek ma is születnie kell, meg kell születnie. Ennek az alapvető célnak pedig igenis mindent alá kell rendelni, ezt az alapvető célt minden lehetséges eszközzel támogatni szükséges. Nem véletlen, hogy minden aggályoskodás ellenére Turczi István kezdettől fogva ragaszkodik a Parnasszus(!) elnevezésű lírai folyóirat, könyvkiadó, est, díj vagy tábor létrehozásának gondolatához. Nem véletlen, hogy mániákus következetességgel támogatja elsőkötetes költők megjelenését. Nem véletlen, hogy költészete, minden tematikus, műfaji vagy irányzatos változatossága ellenére, lényegében véve ugyanazon eszménynek a jegyében megformálódó variációsorozat. S végezetül az sem véletlen, sőt, szinte már-már emblematikusnak tekinthető, hogy minden általa szervezett program meghívójának utolsó mondata és búcsúzó felszólítása: „A vers legyen veletek!” Naivitás? Anakronizmus? Ezekre a kérdésekre éppen az ő példája az élő cáfolat. Jó volna bízni benne, jó volna hinni neki. (*Palatinus, Bp., 2007*)